

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՆԻՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒԻ ՄԻԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՆԻՒՄ ՀԱՐԱԹ 7 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1870

ԹԻՒ 896

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Չէրոք մեծ տէրութիւններէն առաջարկուած զիւնադարձութիւնը՝ դժբաղդաբար յաջող վախճան մի չունեցաւ. վասնզի այս զինադարձութեան համար Բրուսիոյ կառավարութեան պահանջուած ապահովութեան պայմանները չընդունուեցան Վաղդիոյ հասարակապետական կառավարութեանէն. հետեւեալ պատերազմը առայժմ կը շարունակուի :

Վաղդիոյ արտաքին գործոց պաշտօնէն մասնաւոր իշխման շրջաբերական նամակաւ մի կըրտցատորէ զգատաճառները որոց համար մեծաւեցաւ զինադարձութեան առաջարկութիւնը և յառաջ կը բերէ թէ Բրուսիոյ այնպիսի պայմաններ կը պահանջէր, որոնք անարժան են մեծ ու ազատ ժողովրդեան մը : «Քանզի», կըսէ արտաքին գործոց պաշտօնէն, պաշարեալ մեր քաղաքացի համար մեծ ծանրանք պաշար առնուլը, կամ թող տալ զայն զինուորական փոխարինութիւն ստանալու պայմանաւ, ուրիշ նշանակութիւն չունի բայց միայն խնդրել ի մէջ թող տալ որ դրուեն մեր ամբողջները, կամ խնդրել որ զէնքերն ի Բրուսիոյ ձեռքը յանձնենք. բայց մեք որոշած ենք զէնքերն ի մեզ չթողուլ առանց պատերազմելու : Մասին ժիւլի Վաղդիոյ հետեւեալ կը շարունակէ :

«Սորինչ պատուաւոր մարդիկ չունին ընդ մեք ևս ընդ մեք որպէսզի կարելի ըլլայ արժանաւոր և տալիս կան հաշտութեան մը գործադրութիւնը՝ զոր Լըրուպան կառավարէր : Եւ մեք կընար գործակել թէ միջոցով տէրութիւնները ինչ գաղտնութիւն պիտի ընեն այժմ մեր վրայ, որ չուզէցինք ընդունել անընդունելի առաջարկութիւն մի : Բայց վստահութեամբ կը յանձնենք մեր ընթացքը ամեն կուսակցութեանց վերաբերեալ զաղդիացացի դատաստանին : Քանզի համարեալ ենք թէ ամենայն ճշդութեամբ մեր պարտքը կատարեցինք» : Զինչեալ պաշտօնէն իւր շրջաբերականը վերջացնելով կը անուշադէ թէ, երբ խնդիրը թշնամին զաղդիայէն հալածելու վերայ կը գտնուի, միայն նոյնիւնը և սէրը հաստատուն է. և ընդհակառակն սաստիկ խռովութեան ձայներ կը լսուին հասարակութեան մէջ՝ երբ թշնամոյն հետ հաշտութեան բանախօսութիւններ ընել հարկ կը ըլլայ :

Խիստ հաւանական և ստոյգ կերելին մեզ մօտի ժիւլի Վաղդի պաշտօնէն այս վերջին զրուցածները. որոնք զաղդիացի ժողովրդեան հայրենասիրական ջերմեռանդութեանը ապացոյց մըն է. բայց երբ թշնամութիւնը զորութիւնը գերազանց և անընդունելի է, կարծեմք թէ յամառեալ ընդդիմութեանէն օգուտ չըլլալէ ի զատ՝ հայրենացի միասն կուսակցայ. վասնորոյ այս պիտի դժուար պարագայից մէջ խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ երկուց՝ չարաց փոքրադուինը ընտրուի :

Մէջի անձնատուրը ըլլալէ ետեւ, Բրուսիոյ կառավարութիւնը ևս առաւել հաստատուն կը մնայ իւր պահանջները մէջ ի մասին Լըսաւ և Լորէն գաղղիական դաւադր, զորս կուղէ միաւորել Վերմանիոյ երկրին հետ, մինչդեռ յիշեալ բերդապահ քաղաքին անկումը՝ որ մարաշախտ Պազէնի մատնութեամբ տեղի ունեցաւ կըսեն շատերը, Վաղդիացոց մեծագոյն մասին հայրենասիրական եռանդը վերջին աստիճան գրգռեց. հետեւեալ ամեն հնարաւոր ջանք ի գործ կը դնեն ազդայնոց խումբ բազմութեամբ յարձակիլ թշնամոյն վերայ և փառաւոր յաղթութիւններ ձեռք բերելով ազդայնի զինուորական պատիւը վերականգնել կամ մեռնիլ : Փարիզէն հասած վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ առժամանակեայ կառավարութեան որոշումը այս է. զոր կարելի եղածին չափ շուտով ի գործ դնելու կաշխատի : Բայց պիտի յաջողի՞ արդեօք. ժամանակը պիտի չապաղի յայտնելու մեզ, իսկ այժմէն գուշակութիւն ընելը թէպէտ մարդկային մտաց չէ տրուած, այսու ամենայնիւ զինուորական

կան քաջ ժողովրդեան մի յուսահատական պատերազմէն անահնունելի և մեծ արդիւնքներ կընան յառաջդալ. զոր Բրուսիոյ կառավարութիւնը պէտք է նկատողութեան առնուլ :

Վրասի թէ փարիզը պաշարող գերմանական զօրաբանակին կողմանէ Մէջին անձնատուրը ըլլալը իմաց տրուելով հասարակապետական կառավարութեանը, միանգամայն պահանջուեցին որ փարիզը ալ անձնատուր ըլլայ, եթէ չուզէր ուրախութեամբ անհաղին հետեւութեանը ենթակայ ըլլալ. բայց խորշու զօրապետը՝ որ փարիզի ընդհանուր կառավարիչ և առժամանակեայ կառավարութեան նախագահն է, մերժեց ի Բրուսիացոց այս հրամայական առաջարկութիւնը : Լըրուպիոյ լրագրիւնները փոքրիկ նամակ մի կը հրատարակեն, զոր Պիզմարը կոմսը իւր մօրը դրած է կըսեն, ծանուցանելու համար անոր թէ փարիզի ուրախութիւնը չուտով պիտի սկսի :

Բրուսիացիք կը յուսան թէ յիշեալ մայրաքաղաքը անձնատուր ըլլալէ ետեւ, հաշտութիւնը իրենց ուղածուն պէս անյապաղ պիտի կատարուի. բայց հասարակապետական կառավարութեան որոշումը՝ փարիզը թշնամոյն ձեռքը անցնելէ ետեւ անդամ հաշտութիւն մերժելէ, եթէ անոր մէջ զաղդիական սր և է երկիր՝ Վերմանիոյ թող տալու պայման մը ըլլայ. և այս մերժումով ու կրաւորական ընդդիմութեամբ յաղթող թշնամոյն նկատութիւնը և դժուարութիւնները տեւել

ցընել Լըսա որոշումը կը շարունակէ զորոք գրաւել ինչպէս որ այժմ խառնով կը զորոքող գրաւութեամբ : — Կը տարախուսի մեծագոյն և կարծեմք որ փարիզը առնուելէ ետեւ, հաշտութիւնը կը կատարուի սր և է կերպիւ, առանց ուղարկութիւն մատուցելու առժամանակեայ կառավարութեան կրաւորական ընդդիմութեանը :

Իսաւրի վէ հափառ թաղաւորը մտնիս ի հռոմ պիտի երթայ, կըսեն, ի տեսութիւն Ս. Պապին և իւր նոր նահապետայն այցելութիւն ընելու համար : «Կորին վէ հափառ Սորապիւնութիւնը թէպէտ ևս իւր մայրաքաղաքէն զաղտնապէս մեկնելով օտար տէրութեան երկիր մի ապաստանուելու միտք ունէր, բայց զրեթէ ամեն տէրութիւնները յորդորեցին զյիշեալ քահանայապետը որ հռոմէն չմեկնի : Իսկ Զիսուսեան միաբանութեան անդամները՝ զրեթէ ամենքն ալ յիշեալ մայրաքաղաքէն հեռացան յորմէ հետեւ իտալական իշխանութեան ներքեւ մտաւ այն :

Պիտ Ինտերոք այս ամեն եղելութեանց մէջ ըզմատն Լստուծոյ անսնելով՝ անոր անիմանալի տնօրէնութիւնները ամենախոնարհաբար յորդելու պարտաւորեցաւ. այսու ամենայնիւ հարկ համարեցաւ, ապա զայն անխաղաղութեան և նախապի համար բողոքադիր մի հրատարակել, յորմէ մէյմէկ հատ յուղարկեց իւր կարտիւսայն իւրաքանչիւրոյն :

Հաւաստի այս բողոքադրոյն հայրենի թարգմանութիւնը ՊԻՍՍ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՊԻՊ

Սորին թորոյի իմոյ ողջոյն և օրհնութիւն առաքելական : Տէրն մեր Զիսուսե Քրիստոս՝ որ կը խոնարհեցնէ և կը բարձրացնէ, կը շնորհակցէ և կը կենդանացնէ, կը պատժէ և կը զատէ, թող առաւ ի մօտ առաւ որ այս հռոմ քաղաքը՝ որ Լեթոս է գերազանց քահանայապետութեան, իյնայ թշնամեաց ձեռքը, զոր հարկաւոր համարեցին չափաւորել քիչ մը ժամանակի համար : Մեր սիրելի որդւոց՝ այսինքն հռոմէական սուրբ եկեղեցւոյն կարդինալաց վերայ մեր ունեցած հայրական սիրոյն ուղարկութիւն մատուցանելով և նկատելով զնոսա զորձակիցս մեր գերազանց առաքելութեան, որոշեցինք այսօր մեր տնտեսութեան և ցաւոց մէջ, յայտնել նոցա՝ (ինչպէս որ կը պահանջէ մեր պաշտման պարտքը և ինչպէս որ մեր խղճմտանաց ձայնը կը հարկադրէ զմեզ) մեր հոգւոյն ներքին

զգացումները, որոնք տան մեզ առեւ հրապարակաւ և յայտնապէս այժմեան իրաց վիճակը. որոց վերայ դժգոհ եմք յոյժ : Վասնզի մեք որ թէպէտ անարժանութեամբ, կը վարեմք տեառն մերոյ Քրիստոսի փոխանորդի իշխանութիւնը երկրի վերայ և որ եմք հովիւ բոլոր տանն խորայնի, կը գտնուինք այժմ, իւրօք, զուրկ այն ազատութենէն՝ որ անհրաժեշտ է Լստուծոյ եկեղեցւոյն կառավարելու և անոր իրաւունքը հաստատուն պահելու համար. ուստի կը զգամք թէ մեր պարտքն է ուղղել ձեզայն բողոքադիրը՝ զոր միտք ունիմք նաև հրատարակել, որպէսզի բոլոր կաթոլիկ ժողովուրդները կարգան և դիտնան զայն :

Իւրեք կըսեմք թէ այս ազատութիւնը մեր ձեռքէն յափշտակուեցաւ, մեր հակառակորդները. չեն կընար պատասխանել թէ այս զանդատը և այս յայտարարութիւնը անհիմն են : Վասնզի ամեն բանաւոր անձինք պիտի հասկնան և պիտի խոստովանին թէ յիս այսօրիկ չունենալով այն գերազանց և ազատ իշխանութիւնը՝ որոյ զօրութեամբ մեր աշխարհական իրաւունքը կը վայելէինք ի փոխադրութիւն ժողովրդեան և յիշեալ եկեղեցւոյն նամակաց հասարակութեան, և այժմ չընալով վստահել իտալական կառավարութեան վերայ որ անխաղաղաբար իրեն յատկացոյց այս իշխանութիւնը, իրապէս զրկեալ կը գտնուինք հարկաւոր ու շուտափոյթ ճանապարհէն և ազատ կարողութեան կարգադրելու համար զգործքերը զորս Զիսուսե Քրիստոսի փոխանորդը և հաւատացեալ հա

տարապաշտօնը (սոր բոլոր աշխարհէն խուռն բաղմութեամբ կը դիմեն հոգեւոր որդիքը) կը պարտաւորի կարգադրել և վերջացնել :

Լըսա մեր դիտողութիւնը ի մօտ առաւ նոր դէպքով մի հաստատուեցաւ. քանզի նոր կառավարութիւն զինուորները Վասիկանու մեր պալատէն դուրս ելող անձանց ոմանց վրանին զննեցին և հետազոտեցին տեսնելու համար թէ չըլլայ թէ հաղուստին ներքեւ բան մի տանին : Լըսա ընթացքին դէմ մեր կողմանէ զանդատ ըլլալով, ներողութիւն խնդրեցին ի մէջ յառաջ բերելով թէ սխալմամբ եղած է : Բայց ո՞վ չգիտեր թէ այսպիսի սխալները մեծ դիւրութեամբ պիտի կրկնուին և ուրիշ այս օրինակ դէպքեր պիտի պատճառեն : Բայց յայտնաւ հասարակաց դատարարութիւնը սպառնացեալէ ծանր չարիքէ այս օգոստոսի քաղաքին մէջ, և զինի սակաւ աւուրց դպրոցական տարին պիտի բացուի համալսարանին մէջ :

Իսկ զման ծանուցին թէ հռոմ մէջ ի գործ դրուած օրէնքները ամբողջ և անբռնաբարեղ պիտի մնան յիշեալ քաղաքը առնուելէ ետեւ. սակայն այս յայտարարութիւնը բանի տեղ չընելով, թիմական տու մարտերը բռնութեամբ ձեռք ձգեցին և աչքէ կտանցան զանոնք. դժուարին չէ պիտի ըլլէ անոնց մէջ տեղեկութիւններ կը փնտռեն, որոնք անտարակոյս պիտի հարկաւորին զինուոր դրուողներուն ցուցակը կարելի դնելու և ուրիշ նպատակաց համար, որոց վերայ ոչ ոք կը կրկնայի :

Լըսա ամեն եղելութեանց վերայ յաւելցնելու է թէ՛ կուսակցութեան ողիւ և վրէժխնդրութեան փափաքէ ներշնչեալ յարձակումները և թշնամեաց անպատիւ թող կը արուին և թէ միևնոյն անպատիւ թիւ ապահովեալէ այն անդամաց՝ որոնք ամօթալի և անարժան անարդանք կը նախատեն՝ ի ցաւ սրտի բարի անձանց, մեր հաստատարի զօրադիւնները, որոց ընթացքը զովութեան և շնորհակալութեան արժանի է. զաւ թէ՛ ի կողմանէ կղերականաց և թէ՛ բարեպաշտ ժողովրդեան կողմանէ : Վերջապէս ի մասին եկեղեցական ստացուածոց հրատարակեալ հրամանադիրները և վճիռները արդէն ըստ բաւականին ապացուցին յափշտակիչներուն միտումները :

Ուստի ընդդէմ այս ամեն բաներուն որ արդէն կատարուած են և ընդդէմ ասոնցմէ չարագոյն բաներ

րու որ շատ չանցած ի գործ պիտի դրուին, կուզեմք բողոքել զօրութեամբ մեր գերագոյն իշխանութեանն ինչպէս որ կը բողոքեմք ներկայ շրջաբերականաւ մե-
րով: որուն միջոցաւ կուտամք քեզ, սիրելի՛ որդեակ, ինչպէս նաև հոռմէական Ս. Եկեղեցւոյն կարգի նալաց
իւրաքանչիւրոյն, համառօտ տեղեկութիւն մի այս ման-
րաման եղելութեանց վերայ, ուրիշ ժամանակի և
ուրիշ տեղի թող տալով ընդարձակօրէն գրել:

Ընայժմ աղաչեցուք անդադար և ջերմանալ սրտիւ
զամենակարողն Լստուած որ լուսաւորէ մեր թշնամեաց
միտքը, որպէսզի գաղարին ի բեռնաւորելոյ զՏոգիս
իւրեանց եկեղեցական պատժոյ ահագին ծանրութիւնը
և հեռու կենան իրենց վերայ հրաւիրելէ զսոսկալի
բարկութիւնը կենդանւոյն և ամենատեսին Լստածոյ-
որուն բազուկէն ոչ ոք կրնայ ազատ մնալ: Երանապէս
աղաչեցուք զաստուածային Ս. Եկեղեցւոյն ամե-
նայն խոնարհութեամբ, զիմելով նաև ի բարեխօսու-
թիւն անարատ Աստուծոյ և սրբոց առաքելոցն Պետրոսի
և Պօղոսի, և մեր աղաչանքը այնպիսի սուրբ վատա-
հոլութեամբ մը ընենք որ կարող ըլլամք ի ձեռք բե-
րել զոր ինչ կը խնդրեմք, վասնզի Լստուած օյնու-
թեան կը հասնի անոնց որ ի ներութեան կը դառնան
և ճշմարտիւ կը խնդրեն անոր պաշտօնականութիւնը:

Իսկ քեզի համար, սիրելի՛ որդեակ, խնդրելով ի
Տեառնէ մարմէ Զիստուէ Բերիտոսէ զխաղաղութիւն
և զուրախութիւն, կը մատուցանեմք քեզ ի խորոց
սրտի զառաքելական օրհնութիւն մը:

Տուեալ ի Հոռմէ Կի 29 Սեպտ. 1870, (Ն. Թ.)
Ի 25 Երրորդում ամի քահանայապետութեան մերում:

ՊԻՈՍ ԻՆՆԵՐՈՐԿ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ընթերցող նախընթաց թուոյն մէջ յիշատակութի
եղած է բողոքագրոյ մը վրայօք զոր Ըրմաշու Չ. Ս.
Լստուածածնի վանուց արժաւ. միաբանութիւնը յու-
ղարիւն է առ ամենա. խորիման Ս. Պատրիարքին
Կ. Պօլսոյ, Զիշեալ բողոքագրոյն պատճէնը՝ ըստ
խնդրոյ բազմաթիւ բարեպաշտ անձանց, արժան հա-
մարեցինք հրատարակել ներկայ Թերթիս մէջ:

ԱՌ ԱՄԵՆԱՊԱՍԻԻ ՊԱՏՐԻԱՐԿԸ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

Ի վանականաց Չ. Ս. Աստուածածնի յԱրմաշ:

Սրբազան Հայր,

Լրագրաց միջոցաւ հրատարակուածներէն կրնանամք
թէ Կեղերական ընդհանուր ժողովը քանի մը զուսա-
րուանքէ ի վեր կաթողիկոսական խնդրոյ վրայ կը վե-
ճարանի, և մինչև Սեպտեմբեր 16 մեր առած տեղեկու-
թեանց համեմատ տակաւին վերջնական արդիւնք մը
ձեռք բերած չէ:

Կաթողիկոսութեանց խնդրել ազգային խնդիր ըլլա-
լու հետ խնդրել է նաև եկեղեցւոյ, որու վրայ ամեն ոք
ձեռք տանելով միայն եկեղեցւոյ ստոյգ պատմութիւնը
և ճշմարիտ վառքը, և կամ, որ նոյն է, իւր հաստատիւն
և համոզման հիմը, կրնայ իրաւունք ունենալ խօսելու:

Այս բնական իրաւունքը մեզի խնայող մը չկրնար
ըլլալ, որովհետեւ եկեղեցական խնդիրները եկեղեցւոյ
հետ վսեմ հնութիւն մ'ունեն, նոր տրամադրութեանց
պայմաններէ և հետեւապէս խօսիչ նորանոր և զրական
եղանակներէ ազատ են. ուստի իրրեւ Հայաստանիս
սուրբ եկեղեցւոյ պաշտօնէից նուազանքը, առանց երի-
մտութեան, երկուամայ և նկատման ահաւասիկ Չոր
Սրբազնութեան ձեռք առաջի երեսօնականաց ժողովին
և աշխարհի կը ընենք մեր խորհրդածութիւնը, հիմնելով
զայն միայն մեր գիտակցութեան և հաւատքին և եկե-
ղեցւոյ շահերուն վրայ. և որպէսզի կարգաւ որ և յատուկ
բացատրութիւն մը տամք մեր խորհրդածութեան՝ առաջ
ընդհանուր ժողովոյն տրամադրութիւնները պարզեմք,
որչապի որ կարելի է քաղելով լրագիրներէն:

Ա. Ընդհանուր ժողովը, ըստ երեսմէին, կարծեաց
խաչածն բաժանում մ'ունենցած կը տեսնուի. բայց ներ-
քին և հաստատուն բաժանումներ ունի իւր մէջ, որոնք
ամբողջութեամբ զլստուորապէս երկուք կը մնան. առաջին՝
թէ ընդհանուր ժողովը անխախտար Սոյ և Աղթամա-
րայ կաթողիկոսները ընտրելու և հաստատուելու է. երկ-
րորդ՝ թէ խնդրոյն վրայ Ս. Եկեղեցւոյ սրբազան կա-
թողիկոսին կամքը հարցունել պէտք է:

Առաջին կարծիքն յայտնողներէն, և թէ ուրիշ աւելի
հզօր և ծածուկ պատճառներ ալ ունենան, մինչև հիմա
ըսածնիս աս է. սրբազան կաթողիկոսը այն ամբողջ
ընդունելու հոգին իրրեւ «հակաթուռներ», որոնք դարաւոր

յաջորդութեամբ հիմն բռնած են, և այսօր եթէ ջնջուին՝
ազգին քանի մը հարիւր հազարները պիտի խռովին:

Այս կարծիքին՝ և տակաւ ծնանող սպառնալից նկա-
տումներու քով մերը զենել յառաջ՝ սա քննեմք, թէ
արդեօք Սոյ և Աղթամարայ ամբողջութեամբ հակաթուռ են,
և վեհափառ Կաթողիկոսի խօսից մէջ անոնց ջնջումը
վտակացունելոյ կամք կը ընդամարտէ:

Աղթամարայ կաթողիկոսութեան պատմութիւնը
զլստովն արամութիւն աստատմութեան ըլլալով՝ ասի-
կայ թէ՛ Ս. Եկեղեցւոյ և թէ՛ Սոյ համար հակաթուռ է.
Իսկ Սոյ ամբողջութեամբ Ս. Եկեղեցւոյ համար բողոքովին
պատմութիւն յամառութեան ըլլալով՝ երկուքն ալ զի-
րար հակաթուռ կը ճանաչեն: Երկուքը միանգամայն չեն
կրնար օրինաւոր ըլլալ, մէկ արմատի շարունակութիւն
կամ միւսին Ս. Եկեղեցւոյ մը ժողովական ամբողջու-
թիւնները ըլլալուն համար. որը որ օրինաւոր ճանչ-
ցուի՝ միւսը հակաթուռ կը մնայ, կամ ուր մէկուն համար
օրինաւոր է կըսէ, միւսին համար հակաթուռ է պիտի ըսէ:
Այսօր ազգին մեծ և զրեթէ բովանդակ մասը Ս. Եկ-
մարածնի ամբողջութեամբ օրինաւոր է կըսէ, ուրեմն Սոյ
համար-հակաթուռութեամբ է կըսէ: Ընդհանուր ժողովը Ս.
Եկեղեցւոյ ամբողջութեամբ հետզհետէ մայրաքաղաքի զուսին է,
օրինաւոր կը ճանչնայ միայն իւր մայր ամբողջութեամբ, հետեւա-
պէս հակաթուռութեամբ կը ճանաչուի զԱրմաշ:

Մէկ մարմնոյն մէջ աւելի զլուր կենալու անտեղու-
թիւնը, ոչ միայն սրբազան կաթողիկոսին, այլև համո-
րէն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անդամներուն ցաւ եղած
է և պէտք է ըլլայ. և անտեղի զլուրներուն ջնջումը
ուղեղէնէ ժամանակին հասած է, և կամ ընդհանուր
ժողովոյն ատենապետին յայտնած կերպովը՝ ժողովրդա-
կան կուսակցութեանց երեսն երկուք չկայ, ոչ միայն
վեհա. Կաթողիկոսին՝ այլև բոլորեալ ազգին պարտքն
է: Կաթողիկոսին վախարը եթէ ոմանց արտին զայրոյթ
կարգէ, երեւցած պատճառն այն միայն կրնայ ըլլալ՝ որ
մեր սողին առաքելական ամբողջութեամբ արժանապատու-
թիւնը անոնց մտածութեան զլստուր կէտը չէ: Եթէ
Ս. Կաթողիկոսին վախարը բացարձակ ընդունալով, այսինքն
բոլոր մեռելոց բաղդը զմեռեալս իւրեանց խօսքը
ստիպումներէ կը ընենք. ինչ կրնամք ըսել Ս. Երեմիայ
Երրորդոյ առ աշխարհի եպիսկոպոսական ժողովին
կին իմաստուն խօսքի մը ծանր սեւեռն:

Աղթամարայ կաթողիկոսութիւնը Ս. Երրորդին աս-
տատմակարգ քահանայապետութեան զէմ՝ Պաղատայ
և Սրբորի ինքնակարգ և յախառնակութեամբ համար
ուստատմութեան գրիցը կը ճանաչուին, և ոչ միայն
մեռեալ՝ այլև ցնեալ, փոքալ, աղակալեալ, իժ,
քարք, և այլն կանուանէ: Թողք ընդհանր. տիպ Պօլ-
սոյ յերես 33:

Ստորագրելի չէ սրբազան Կաթողիկոսը եթէ արդիւն-
հանգիստ թէ այն ամբողջ ջնջումը կուզէ. սակայն
կրնայ կարծուիլ թէ այն խօսքէն կը հետեւի միւս ամբողջ
ընդունելու քա՛. լիցի. զորոյցաւ խօսքին այլա-
բանական ձեւը իւր պարզութեան վերածելով, աւել ա-
ւելի կամ պարկաւ խօսք մը ըսած չկրնար ըլլալ մայր ա-
թողոյ հաւատարիմ եպիսկոպոսներուն: Գուք մի՛ խառ-
նուէք անոնց զործերուն: Ստիկա ըսել չէ՝ թէ տաղա-
լեցեք այն ամբողջութեամբ, ջնջեցեք անոնց ժողովրդը. այլ
Կաթողիկոս կամ Սոյ համար ըլլամութեամբ և զիտնաւոր
յարգելէ այն դաշնագրեալ սահմանները, որոնք Պի-
լիպոս և Դերմաս Կաթողիկոսաց ձեռք ժողովով մը
Արտուստէմ գրուեցան, որոնցմէ այն կրնայ զուսի-
տիլ թէ իրերայ սահման չի փոխու, և միայն անհաղորդ
կամ բաժանեալ ըստ կամութեամբ, և իրար սիրելու
պարտքի վրանին առին: Բայց Սոյ ամբողջութեամբ
զոտոնց կոթողեց այն սահմանները. Աղթամարայ հա-
մար ալ երեսին զարնել այն ուստին զանցառութիւնը.
զոր քանիցս անգամ ուստեցին Պաղատ և Սիմեոն կա-
թողիկոսաց թուականներուն, այսինքն իրենց թիւին
ընտրուել և Ս. Եկեղեցւոյ հայրապետն հաստատուել:

Այս կարծիքը, որ յուսով չէ՝ թէ վերջապէս վճռոյ
կարգ կանցի երեսօնականական ժողովոյն ընդհանուր
հաւանութեամբ ինքնին երեք կերպ անտեղութիւն ունի
եթէ ընդհանուր ժողովը անտեղութեամբ արժանապա-
տութեան զէմ յանգուզն անարդարութիւն չհամարուիր
ըսածնիս. մէկ մը մայր Աթոռը ընդհանրականութիւնը
մերթէ, որ կը հետեւի՝ միւս ամբողջութեամբ հակաթուռ չճան-
չուենք. երկրորդ՝ Կ. Պօլսոյ պատրիարքութեան և
անոր նախագահութեան ներքեւ գումարեալ երեսօնա-
նութեան կողմէն Սոյ և Աղթամարայ ամբողջ կա-
մակար ապստամբութիւնը իւր բնութեան մէջ բարեբե-
ւ քաջալիւն. երրորդ՝ Սահմանադրութեան զէմ՝ որ
կօրնապէս պատկառ խնդրոյ մէջ Սրբաւորեան մայր ա-

թողոյ դիմել՝ ծանր և անհասկանալի հակառակեմք
մեզանչել:

Բ. Երկրորդ կարծիքն էր խնդրոյն վրայ վեհափառ
Կաթողիկոսի կամքը հարցունել: Այս կարծիքը քան
զառաջինն աւելի յարմար է, թէ՛ մեր ամենուս պարտք
եղած հնազանդութեան որ աս մայր ամբողջութեամբ, թէ՛ Սահ-
մանադրութեան օրինաց, և թէ՛ եկեղեցւոյ պատակոտ:
մը չառաւարացունելու նպատակին:

Այլ ինչ քան ընդհանուր ժողովոյն ընկեր տնօրէնութիւնն ի

մասին Սոյ և Աղթամարայ կաթողիկոսաց բառնալու
մասը է այն հակառակութիւնը որ երեք ամբողջութեամբ
կան, և ներդաշնակաւոր առնչութիւն մը հաստատուն
մէջ կան, բան մը ընել առանց մայր ամբողջութեամբ
զլուրութեան հասկնալու՝ ոչ խեղացի է և ոչ կարելի. ապա
թէ ոչ հաւատարմ կը տարալուր՝ թէ՛ Կ. Պօլսոյ ընդհա-
նուր ժողովը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ խնդրոյ մէջ
զերազոյն հեղինակութիւն մը ունի ձեռք միտելու, նուի-
րապետութեանց և և զիրք ստեղծելու, և թէ նպատակ
ունի ստուարացունելու այն պատակաւոր՝ որ դժբաղդա-
րար կայ եկեղեցւոյ ամբողջութեան մէջ, կամ Ս. Եր-
մայ հայրապետին ըսած կերպովը փոքալ և ցնեալ ան-
դամներուն վրայ շատ մը առողջ անդամներ, բովանդակ
Տաճկաստանի հայեր, աւելցունել մէկը թողով միայն
թուրքիացի չեղողները:

Գ. Այս երկու կարծեաց առաջինին զէմ՝ ցաւելով՝
երկրորդին չըմտնցունելով մերը իրրեւ խոհեմ և ուղիւ
միտ առաջարկութեան: Ահաւասիկ:

Կաթողիկոսութեանց խնդրել երկու և միայն երկու
ձեւ ունի, հին՝ որով կը տրուէին և հաստատուէին երկու
ամբողջ կաթողիկոսութեան, նոր՝ որով այսօր կուզուի
ընտրել և հաստատել, և նոյնը ապագայ ընտրութեանց
կանոն ընել:

Հին ձեւոյն մէջ՝ ընտր մասնակցութիւն չունինք ընտ-
րութեան, այլ պարզաւ մ'ունի միայն ճանչնալով թէ
այս է կամ այն Սոյ կամ Աղթամարայ վաւերական կա-
թողիկոսը, վաւերականութեան հիմն զնելով անոնց իւ-
րարանչիւրին թեմոց ինքնուրոյն քահանայութեան հիմն
կանոնաւոր համարուած ձեւը:

Սոյ ստեղծուելիք ձեւոյն մէջ ալ ոչ Պօլսոյ կաթողի-
կոս վաւերական և ոչ Մատթէոս կամ Դերմաս, այլ ամբո-
ղջութեան սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի և Բարթոլ-
ղիմէի և սրբոյ Գրիգորի, կամ որ նոյնն է, եկեղեցւոյն
միտութեան պէտքը, ազգային աւանդութեանը և ժամա-
նակին հարկաւոր պահանջներէն փոքանք, որպէս
զի նոր ձեւն ալ հայն անտեղութիւններով լեցուն չըլլայ:
Այս ամէնը միայնելու համար մէկ հատիկ ազգաշու եղա-
նակն է՝ ինչ ամբողջութեան վրայ նոր ձեւով ընտրուած և
նոր կապակցութեամբ միեւնոյն մարմնոյն հետ ներգաղ-
նակութեամբ կապուած կաթողիկոսներ նստեցունել:

Ուստի խնդրելով որ իւր կողմանէ պատգամաւորներ որոշէ. նոյն
պէս երկու միւս ամբողջ կողմէն երեսօնական եպիսկո-
պոսներ բերուին, անոնցմէ մի կողմ ներդաշնակութեան
կանոնաւոր յատուակելի մը յորինել արտին ըստ մտայ
միտութեան եկեղեցւոյ և տաւորութեանց ազգին, զոր և
հաստատուն թէ՛ վեհափառ Ս. Կաթողիկոսն և թէ՛ միւս
ամբողջ պատգամաւոր եպիսկոպոսներն, և ընդունի
ընդհանուր ժողովը և յետոյ նոր կաթողիկոսաց ընտ-
րութիւնը ըլլայ: Այս կերպ հիմնականի մը խնդրը
կերպարանքի մը բերելու զիւրին կերպը. ապա թէ ոչ,
աւելի օրինաւոր, հարկաւոր և միայն հարկաւորն այն է
որ ազգային եկեղեցական մեծ ժողով մը զուստուրի
որուն մէջ լուծուին այս և սորոյ պէս եկեղեցական անո-
րոշ և տարաւոր թողուած խնդիրները ինչպէս պահան-
ջած են՝ և կը պահանջեն միշտ եկեղեցական զուրթիւնը:

Այս է մեր խնդրանքայ թեկադրութեան համեմատ
զայն ամբողջութեանց վերջ տալու արդար՝ օրինաւոր և
վաւերաւոր եղանակը. զայն ամբողջութեանց՝ որոնց վրայ
մեր նախնիք այնչափ մօրմոքիւ և արատաւոր են, և ոչ
ընդ վերջին օրերս աշխարհի տալեւ ծաղր և ծանակ
ըրին եկեղեցին և ազգը: Այսպէսով միայն կարելի է
Սոյ և Աղթամարայ ամբողջութեան համարին ազգին վերա-
դրել, որ ընդհանրաւոր ընդհանուր միայն Տաճկաստանի
միջամտութեամբ և անօրինելով միայն Տաճկաստանի
միջամտութեամբ ըլլալու ձեւ կրնան ունենալ, զոր ան-
Հայոց ամբողջութեան և ոչ օտար երկիր բնակող Հայաստան
ամբողջութեան և ոչ օտար երկիր բնակող Հայաստան
կայց եկեղեցւոյ զուստնեք կը ընդունին այնպէս:

Զ. Սրբազնութիւնը և այս զէպքին մէջ մեզմէ տար-
բեր մտածողները, չեմք կարծել թէ մեր միամտութեան
և անկեղծութեան վրայ կերպային և չեն տեսներ մեր

